

KLÍMANYELV

KITTA GERGELY

Környezetvédelem, természetvédelem, éghajlatváltozás. Olyan szavak, amelyek kizorulóban vannak a mindennapos nyelvhasználatból, legfeljebb az iskolai tanórákon vagy száraz tanulmányokban találkozhatunk velük, vagy lassan már ott sem. Helyüket olyan erőttől duzzadó, nagyotmondó, heves szótítánok veszik át, mint a következők: *klímaválság, klímaösszeomlás, klímakatasztrófa, klímavészhelyzet, klímagyász.* Ők óvatosabb, jólelkű, kevésbé heves szóelődjeket udvarias, de határozott mozdulatokkal kísérik le a porondról. A természet- és a környezet- szókezdetek helyett a klíma- előtag arcátlan módon befurakszik mindenhová, ott is megjelenik, ahol semmi keresnivalója nincs. A biológia sokféleség, a hulladékgazdálkodás, a talajvédelem és még ki tudja, mi minden válik klímavédelmi kérdése napjainkban, még akkor is, ha nincs köze a klímaváltozáshoz. De miért és hogyan settenkedik be szótárainkba a klímakatasztrófa? Kinek és miért áll érdekében klímaösszeomlásról beszélni? Miért lehet káros, ha folyton klímaválságról és klímavészhelyzetről hallunk? Ezekre a kérdésekre szeretnék esszémben egy lehetséges magyarázatot adni.

KLÍMAVÁLTOZÁS ÉS BEFOLYÁSOLÁS

Szakirodalmi tekintetben hosszas vitát lehet folytatni, hogy a hatalom gyakorlásának milyen szférái vannak. Három területet különítenék el egymástól ebben a tekintetben – a politika, a piac és a kultúra világát, mindjárt elismerve azt, hogy átfedések ezek között is vannak. A politikát és az üzleti szférát érzésem szerint nem kell magyarázni, ami kiigazítást érdemel, az a kultúra szférája. Kulturális hatalom alatt értem itt a médiát, a klasszikus véleményformáló értelmiséget, de ide sorolom a popkultúrát, a világszerte ismert „zöldülő” celebritásokat és a lakásuk hátsó szobájából bejelentkező, magányos, mégis százazrek által követett influenszereket, akik a maguk módján mind képesek hatalmat gyakorolni. Mert mi a hatalom? – értelmezésemben nem más, mint befolyásolási képesség.

Mindhárom szférának, a politikának, a piacnak és a kultúrának is van egy színpadi és egy függöny mögötti része. A közigazgatás belső világának fontos végrehajtói, a vállalati ügyfeleket valamilyen speciális termékekkel kiszolgáló B2B-cégek munkatársai, vagy mondjuk a saját szakterületükön ismert és elismert, de sokak által sosem hallott szakértelmiségiek, noha fontos fogaskerekek a gépezetben, nem vágnak az emberek figyelmére. Ám ettől még a politika, az üzleti élet és a kultúra számára elengedhetetlen a tömegek figyelve. A politikus minél több választót, a piac minél több vásárlót, a kultúra minél nagyobb közönséget szeretne magáénak tudni. Az a politika, az az üzleti termék vagy szolgáltatás, illetve az a kultúra, amit nem nagy tömegekben fogyasztanak, lemarad a versenyben, marginalizálódik, és hosszú távon vegetációra vagy halálra van ítélve. Minél több a fogyasztó, annál nagyobb a hatalmad. A tömegek érdeklődését, a fogyasztók figyelmét meg kell ragadni, meg kell tudni tartani, ami nem meglepő módon leginkább a kommunikáción keresztül lehetséges – itt jön képbe a klímaváltozás!

Kognitív megközelítés

A kommunikáción belül egyre nagyobb szerepet kap a szavaknélküliség, de azért még mindig az a helyzet, hogy ha nehézkesen is, de kép, mozgókép, hangok, dallamok, zenék nélkül csak-csak lehetséges teljeskörűen kommunikálni. Összetett információátadás szavak nélkül viszont nem lehetséges. A tömegek befolyásolásának a nyelv és a beszéd ma is alapvető eszköze. A beszéd tovább oszlik formai és tartalmi kérdésekre. Először el kell döntenem, hogy miről beszéltek, milyen témát választok, aztán jöhetnek a stíluskérdések.

Ezen a ponton fontos fogódzkodónak hiszem azt a Searle és Austin teremtetten ismételtét, amely a Wittgensteini alapon ugyan, de attól elrugaszkodva öltöztette új köntösbe a nyelvhasználatot. Wittgenstein úgy tartotta, a nyelv alkalmazásán keresztül a világ leírható. A nyelv olyan funkciót tölt be, mint a térkép a földrajztudományban, amelynek segítségével megjeleníthető és könynyebben megismerhető a valóság. Searle és Austin azonban azt állították, hogy a nyelvhasználat, a beszéd egyben cselekvés is, amelyet számos tényező meghatároz, és amely a valóság leírása helyett vagy amellel képes a valóság megkonstruálására, így a valóságról alkotott elképzelésünk alakítására.¹ Ha a nyelvnek ezt a performatív tulajdonságát elfogadjuk, akkor azt is be kell látnunk, hogy a világ nem olyan, mint egy műalkotás, amelyet szöveghűen, nagy gondossággal fordítunk le nap mint nap a nyelv alkalmazása által, hanem olyan, amit hitünknek, pillanatnyi érdekünknek, távlati céljainknak és még ki tudja mi mindennek megfelelően szabadon értelmezzük magunk és mások számára. A beszéd ekképpen ingoványos, zsombékos terület, ahol a tények és a vélekedések közötti határok nehezen kitapogathatók.

Például az állítás, miszerint Shakespeare drámaíró, ez tény. Viszont – s a példát Searle hozza – az állítás, hogy Shakespeare nagy drámaíró volt, már csak egy vélemény, amit a társadalmi konszenzus alapján hajlamosak vagyunk tényként kezelni. Shakespeare olyan szerző, akit jobbra a világ minden részén tanítanak az iskolákban. Shakespeare személye egyszerűen befogadható tudást kínál számunkra. Vannak ugyanis kapaszkodóink. Ismerjük az életrajzát, véges számú művet hagyott maga után, bele tudunk olvasni alkotásaiban, aminek alapján könnyen és közvetlen módon, személyesen kaphatunk képet munkásságáról, így mi magunk is el tudjuk dönteni, hogy szerintünk is nagy drámaíró volt-e vagy sem.

Az éghajlatváltozással már nem vagyunk ilyen könnyű helyzetben. Az éghajlatváltozás kérdése sokkal rétegzettebb és összetettebb, mint Shakespeare. Bonyolult politikai, közgazdaságtani, energetikai, biológiai, ökológiai, meteorológiai, hidrológiai, agrártudományi, társadalomtudományi – és még hosszasan sorolhatnám – összefüggések kusza pókhálójába gabalyodva tűnik fel előttünk, amelynek finom, sérülékeny, egymáshoz tapadó szálait nehéz felfejteni és egymástól elválasztani. Bármennyire is ezt hisszük, vagy ezt akarják elhiteni velünk, az éghajlatváltozás sokkal bonyolultabb dolog, mint Shakespeare. William Shakespeare munkássága egy kerek, lezárt, elemezhető egészet alkot, a klímaváltozás ugyanakkor átfogóan meg nem ismerhető, határok nélküli, folyamatosan változó világ.

Mindez ugyanakkor nem hátrány, hanem előny a minket befolyásolni akaró politikai, piaci és kulturális szereplők számára. S hogy miért? Semmilyen ékesszólás nem lenne elég annak elhitésehez, hogy Shakespeare

nem drámaíró volt, hanem festő vagy szobrász, de az éghajlatváltozással kapcsolatban könnyen meg lehet téveszteni az embereket. A klímaváltozás kapcsán rászorulunk az értelmezésben segítőkre. Csak meggyőző erő kell hozzá, retorika, és máris úgy gondolunk az éghajlatváltozásra, ahogy akarják, hogy gondolkodjunk róla. Ez az egyik kézenfekvő oka annak, hogy a klímaváltozás miatt hálás téma a magyarázó közegeként, közvetítő csatornaként szerepet

a politika eltolódott a nyelvhasználat felé

1 John L. AUSTIN: *Tetten ért szavak*. ford. PLÉH Csaba, Akadémiai, Bp. 1990. és John R. SEARLE: *Beszédaktusok*. ford. BÁRÁNY Tibor, Gondolat, Bp. 2009.

A félelem légköre –
Az Extinction Rebellion londoni tüntetése 2018 novemberében
(Wikimedia Commons)

magára vállaló politika, piac és kultúra számára – lehetőséget ad a figyelem megragadására és a tömegek befolyásolására.

Utóbbiak közül Hammond szerint a politika volt az első, amely a környezeti témát felfedezte a tömegek figyelmének megszerzése céljából. A 20. század jellemzően az egymástól élesen elválló politika ideológiák kereszttüzében érlelődött, aminek a Szovjetunió felbomlása és a hidegháború befejezése vetett véget. A 21. század fordulójára a politikai oldalak közötti különbségek azonban elmosódtak, az emberek már nem politikai ideológiák, hanem ügyek mentén akartak politizálni. A politika ezért kényszerűségből olyan témák után nézett, amelyek politikai pártállástól függetlenül a lehető legnagyobb társadalmi konszenzus megteremtésére adtak lehetőséget. Ilyen téma lett a klímavédelem, amely politikai hovatartozástól függetlenül képesnek bizonyult az emberek figyelmének megragadására. Hammond szerint a politika eközben csavart is egyet a dolgokon. Úgy kezdte beállítani a klímaváltozás ügyét, mintha az azzal való foglalatosságot az emberek kényszerítették volna ki a politikából, pedig valójában a politika saját maga emelte napirendre a témát, eljátszva csupán, hogy mindössze a választói akarattal tesz eleget. A recept egyszerű: hozz létre egy problémát, vagy ha már létezik, súlyosítsd te magad, egyben kínáld is fel a megoldást, alakítsd ki és formáld a valóságot.²

Magában a politikatudományban is kialakult a felfogás, miszerint a politika markánsan eltolódott a nyelvhasználat felé, a politikai cselekvés színtere

2 Phillip HAMMOND: *Climate Change and Post-Political Communication. Media, Emotion and Environmental Advocacy*. Routledge, New York, 2018.

a politikai kommunikáció és a közbeszéd formálása lett. A diszkurzív politikatudomány kiemelkedő hazai alakja, Szabó Márton arról ír, hogy a politika a természeti törvények működéséhez hasonlatos, objektív, mérhető, kifürkészhető, eredendően létező valóság. A politika a dolgok közös értelmezésén nyugvó, szubjektív, (ki)alakítható valóságforma. A politikai valóság konstruált, a szereplők kölcsönös, nyilvánosság előtt zajló, folyamatos értelemadásán és értelemfejtésén nyugszik, ami voltaképpen diskurzus vagy kommunikáció.³ Álláspontom szerint a klímaváltozás mint természeti jelenség és probléma természetesen nem konstruált, de az, hogy ez a természeti jelenség hogyan jelenik meg a közbeszédben, már nagyban befolyásolható.

Affektív megközelítés

A befolyásolás művészete az, amikor az ész és az érzelmek működésére egyszerre tudunk hatni. Az ember gondolkodását emocionálisan a legerőteljesebben az egzisztenciális kérdésekkel tudjuk befolyásolni. Alapvető, le nem vetkőzhető, belénk programozott igény létünk fenntartása, az élet felteleinek, megélhetésünknek a jobbá tétele, utódaink megfelelő életkörülményeinek biztosítása. A klímaváltozással kapcsolatos kommunikáció erre az ösztönre építve sulykolja, hogy létezésünk végveszélyben van. Kihalási hullámot indítottunk el. Csökkent a biológiai sokféleség, a fontos fajok egyedszáma. Kiírtjuk magunkat és a bolygót. Ha így folytatjuk, feléljük az erőforrásokat, nem lesz tiszta levegő, iható víz, élelmiszer. Szárazság, szegénység és éhínség pusztít majd, gyermekeinknek olyan világot adunk örökül, amelyben szenvedni fognak, ezért jobban tesszük, ha meg sem szüljük őket. Ezek az üzenetek mély érzelmi reakciót válthatnak ki az emberekből, és befolyásolhatnak minket.

Azt is kár lenne vitatni, hogy az ember szeret megijedni, megborzongani, de csak amennyiben a helyzetet képes kontrollálni, és az nem csúszik ki a kezei közül. Különböző vérmérsékletűek vagyunk. Van, akinek egy vakrandira, van, akinek egy végigizgult horrorfilmre, és van olyan is, akinek szabadesésre van szüksége, hogy megkapja a maga napi adrenalin adagját. A riadalom nem megy ki a divatból. A kedvenc példám erre a Végítélet Órája (*Doomsday Clock*), ami már nevében is merő izgalom.

A Végítélet Órája a II. világháború követően, 1947 júniusában jelent meg az atomtudósok szaklapjának (*Bulletin of the Atomic Scientists*) borítóján. A lap fedőlapján ábrázolt óra állása szerint az emberiségnek még hét perce volt éjfélig, ami szimbolikusan egy atomháború és a világvége közeledtét jelezte. A Végítélet Órájának koncepciója szerint minél közelebb áll az óra mutatója a tizenkettőhöz, annál kevesebb ideje maradt az emberiségnek, hogy változtasson és cselekedjen. Mondanom sem kell, az emberek megriadtak, és „imádták” a Végítélet Óráját, ami óriási sikert aratott; egy időben mindenki az atomtudósok jóslatának jelentőségéről beszélt. Az idő múlásával az atomháború esélye azonban minimálisra csökkent. Ez viszont nem szeghette tudósaink kedvét, a veszélyforrások listájára ezért más társadalmi és gazdaság problémák is felkerültek – például a klímaváltozás és a Covid-járvány. Legutóbb 2021 elején állították be az óra mutatóit mindössze 100 másodpercre a „végétől”.

Az elmúlt háromnegyed évszázadban a világon számos válság ütötte fel a fejét, a Végítélet Órát pedig mindig nagy médiafelhajtás mellett állígtatták rendszerint a legrosszabbat jósolva a Földnek, mégsem ütött az emberiség utolsó órája azóta sem. Az emberek azonban minden alkalommal megrettennek, amikor az Óra mutatóit beállítják, mert bizonyos mértékig vonzó számunkra az, ami ijesztő, és ezt a klímaalarmisták ki is használják ellenünk.

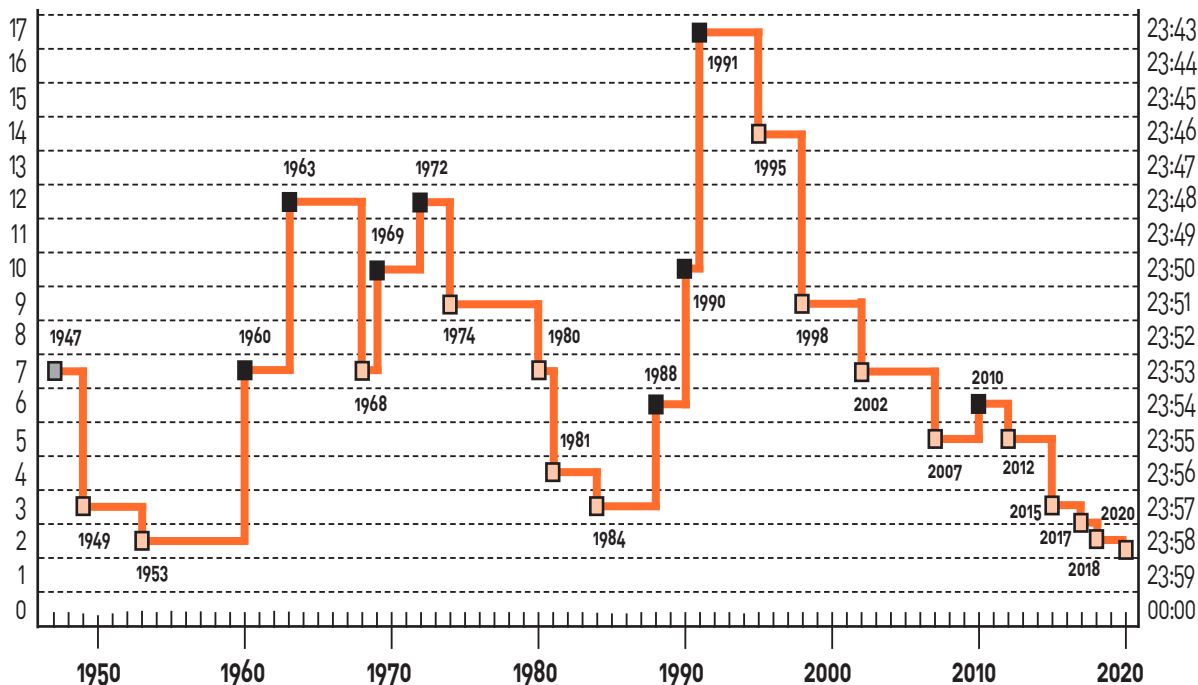
Az elmúlt háromnegyed évszázadban a világon számos válság ütötte fel a fejét, a Végítélet Órát pedig mindig nagy médiafelhajtás mellett állígtatták rendszerint a legrosszabbat jósolva a Földnek, mégsem ütött az emberiség utolsó órája azóta sem. Az emberek azonban minden alkalommal megrettennek, amikor az Óra mutatóit beállítják, mert bizonyos mértékig vonzó számunkra az, ami ijesztő, és ezt a klímaalarmisták ki is használják ellenünk.

Ám van itt még valami más is. Az ember különleges faj. Miközben az emberiséget a klímaváltozás miatt folyton korholók azt állítják, hogy magunkon kívül más nem érdekel minket, valójában az ember az egyetlen olyan élőlény,

3 SZABÓ Márton: *Diszkurzív politikatudomány. Bevezetés a politika interpretatív szemléletébe és kutatásába*. Osiris, Bp. 2016.

felelősséget érzünk
a teremtett világ
élőlényei iránt

A Bulletin of the Atomic Scientists „világvégeórája”, amely a nukleáris háború bekövetkeztéig maradó percekot mutatja 1947-től 2020-ig (Wikimedia Commons)

amely képes más élőlények érdekeit nézni és tudatosan a saját maga érdekei elé helyezni. Elsősorban magunkat és családjunkat, a hozzánk közelállókát védmezzük, másodsorban saját fajtársainkat védjük, de harmadsorban – és ez egyedül az emberre jellemző – számottevő felelősséget érzünk a teremtett világ más élőlényei iránt. Szimpátiát és empátiát érzünk velük kapcsolatban – törődünk velük. Gondozzuk növényeinket, odafigyelünk házi kedvenceinkre. A közösségi médiát elöntik a cuki állatos tartalmak, mert szeretjük azokat, mert megmelengeti a szívünket, ha ilyet látunk. Nem érzünk együtt egy meg nem oldott matematikai problémával, egy elromlott műszaki berendezéssel. Átérezzük azonban az olvadó jégtakaró miatt vadászterületét veszített, éhező jegesmedve nehézségeit. Bánatosak vagyunk a műanyagba gabalyodott tengeri teknősök miatt, és dühösek az orrvadászokra, akik miatt az anyját elvesztő elefántborjú sivalkodva bolyong az aszály emésztette szavannán. Fajtársainkon kívül tehát más élőlények sorsa is érzelmi reakciókat vált ki belőlünk, amit a politika, a piac és a kultúra szereplői is jól tudnak.

Eltérő vizsgálatok léteznek arra vonatkozóan, hogy hányféle-fajta érzelm létezik, de konszenzus van abban, hogy az eredetileg Paul Ekman és Wallace V. Friesen által leírt hat alapérzelem, vagyis az öröm, bánat, düh, meglepetség, undor, félelem olyanok, amelyeket a világ bármely részén, rassztól, nemtől, civilizációs foktól és kulturális háttértől függetlenül mindannyian felismerünk.⁴ Ezek az alapérzelmek és működésük kapocsként szolgálnak az emberiség tagjai számára. Ezek közül a félelem tekinthető az egyik legfundamentálisabb érzelmenek, amelyről érdemes bővebben szólni, éppen a klímányelv kapcsán.

A PÁNIKKELTÉS KLÍMÁJA

Az öröm, a bánat, a düh, a meglepetség, undor sok esetben egészen eltérő körülmények között és különböző mértékben váltódnak ki az emberben, ami nagyban függ a karakterünktől, a vérmérsékletünktől, tanult dolgainktól. A félelemmel már sokkal könnyebb dolgozni, egyszerűbben lehet utat találni hozzánk, és pszichés hatást gyakorolni viselkedésünkre. Ha egy terembe betelünk különböző korú, nemű, hovatartozású, gyakorlatilag mindenben különböző embereket, és elsütünk mellettük egy fegyvert, nem fognak bambán pislogni egymásra, hogy na, de kérem, ez meg mi volt? Ilyenkor kérdés nélkül

⁴ Paul EKMAN – Wallace V. FREISEN: *Unmasking the Face*. Malor Books, San José, 2003.

Ütött az óra –

Az olaszországi Szülők a klímáért szervezet molinója „Itt a változtatás ideje!” felirattal, 2019
(Wikimedia Commons)

azonnal összerendezünk, felsikoltunk, hogy ezzel jelt adjunk másoknak a veszélyeztettről, vagy egyenesen levetjük magukat a földre, bekapcsol az életösztönük, védjük magukat. A többi érzélem nem feltétlenül lételem, a félelem azonban más, ez ugyanis a túlélésünk záloga. Nagyon leegyszerűsítve, ha nem félnénk attól, hogy kirúgnak minket a munkahelyünkről, nem is dolgoznánk, és nem termelnénk javakat. Ha nem tartanánk attól, hogy a gyermekeink nem lesz mit enni adni, nem is gondoskodnák róluk. Ha semmilyen félelem nem lenne bennünk, hogy balesetet okozunk vagy annak áldozatává válunk, amikor autóba ülünk, meg is halnánk, hiszen nem vigyáznánk sem magunkra, sem másokra. A félelem zsigerisége, ösztönszerűsége hatékonyan aktivizál minket. A klímaváltozástól való félelem ezért nagyon hasznos azok számára, akik meg akarják ragadni a figyelmünket és befolyásolni szeretnének minket.

Thunberg és Guterres

„Nem kell a reményetek. Nem akarom, hogy reménykedjete. Azt akarom, hogy pánikoljatok. Azt akarom, hogy azt a félelmet érezzétek, amit én érzek mindennap. És azt akarom, hogy ezután cselekedjete. Azt akarom, hogy úgy cselekedjete, mintha válságban lennéte! Úgy cselekedjete, mintha égne a ház! Mert ez a helyzet” – az elhíresült mondatok a mai klímakommunikáció szélsőséges felütését, alaphangját meghatározó Greta Thunberg szájából hangoztak el a davosi csúcstalálkozón, 2019-ben.

De félre az influenzazerekekkel! Nézzük, hogyan beszélnek a klímaváltozásról az olyan elismert nemzetközi szervezetek vezetői, mint például az ENSZ főtitkára, Antonio Guterres. A főtitkár az éghajlatváltozásért felelős kormányközi ENSZ testület (IPCC) riportjára reagálva 2022. február 28-án olyanokat mondott, hogy a jelentés „az emberi szenvedés térképe [...] az emberiség közel fele

veszélyzónában él – most [...] a figyelmen kívül hagyott szénzennyezés nagy ugrással kényszeríti a világ legsérülékenyebb részét a pusztulás fel – most [...] a döntéshozók lemondó hozzáállása bűnös [...] a világ legnagyobb szennyezői bűnösök saját otthonaik felújításában [...] a késlekedés halál [...] tudom, hogy az emberek mindenhol aggódnak és dühösek, én is [...] az emberiség ezért még tragikusabb árat fog fizetni.” 2022 áprilisában, az IPCC újabb munkacsoport-jelentésére reagálva úgy fogalmazott a főtitkár: „Az esküdszék ítéletet hozott. És az lesújtó. Az éghajlatváltozással foglalkozó kormányközi testület jelentése megszegett klímaígéretnek sora. A szégyen aktája, ami katalogizálja azokat az üres fogadalmakat, amelyek szilárdan az élhetetlen világ felé vezetnek bennünket. A klímakatasztrófa felé tartó gyorsítópályán vagyunk. Nagyvárosok víz alatt. Példátlan hóhullámok. Borzasztó viharok. Terjedő vízhiány. Millió növény- és állatfaj kipusztulása. Ez nem fikció vagy túlzás. A tudomány szerint ez a jelenlegi energiapolitikánk eredménye. Egyszerűen fogalmazva, hazudnak. És az eredmények katasztrofálisak lesznek. Ez egy klímavészhelyzet.”

Azok, akik hasonlóan félelemkeltő megfogalmazásokkal élnek, stílusválasztásuk kapcsán mindig azzal érvelnek, hogy fel akarják rázni a tétlenkedőket, nyomás alá akarják helyezni a passzívokat, drasztikus foglalmaznak, hogy végre cselekvésre bírjanak másokat. De biztos igazunk van abban, hogy a félelem és a stressz, amit próbálnak kiváltani bennünk, ösztönzőleg hatnak ránk? El kell ismerni, van abban valami, amit mondanak. A mindennapi életből kiragadott fenti példák is mutatják, a félelem és a stressz önmagában nem rossz dolog, sőt az élet elengedhetetlen része, az evolúció előfeltétele. Nemcsak az embereket, de az állatokat és a növényeket is éri stressz. Stressz nélkül a ragadozó nem lenne képes elkapni a zsákmányállatot, a préda pedig nem tudna elmenekülni előle, végül az élet körforgása leállna.

Amikor stresszhelyzetbe kerülünk, a szimpatikus idegrendszerünk aktívulódik és készenlétbe helyez minket, megnövelve a teljesítőképességünket. Légzésünk és szívverésünk szaporábbá válik, hogy oxigénnel lásson el minden fontosabb szervet. Vérellátásunk átszerveződik: hirtelen stresszhelyzetben például kiszárad a szájunk, mivel a szervezet úgy ítéli meg, hogy nem szükséges az előemésztést segítő nyáltermelő mirigyek működtetésére energiát pazarolni. Stressz alatt vérnyomásunk nő, adrenalint és kortizont termel a szervezetünk, izmaink megfeszülnek, pupillánk kitágul, májunk üzemanyagot, vagyis cukrot szabadít fel a stratégiai raktárakból. A számos pozitív élettani hatás mellett a stressznek köszönhetően kreatitásunk, megoldó képességünk, motivációnk, lelkesedésünk nő, éberebbek leszünk. Ilyen szempontból érthetők Thunberg és Guterres szavai, amelyeket ők és mások akár gyújtó erejűnek is gondolhatnak.

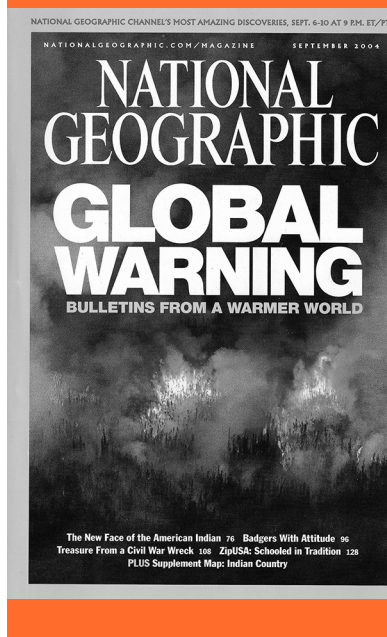
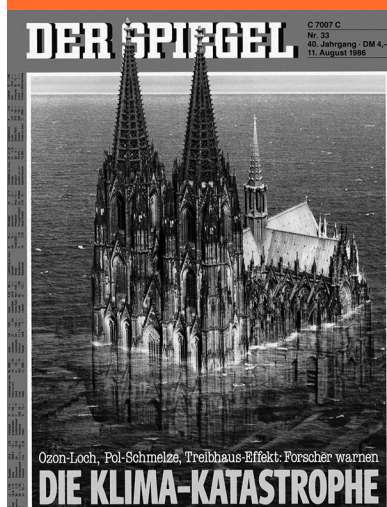
Klímapánik és mentális túszejtés

Mi a gond akkor a stresszel és az efféle klímakommunikáció okozta félelemmel? Az, hogy nincs olyan dolog a világon, amiből ne ártana meg a sok, a stressz pedig pláne ilyen. Ha túl sok van belőle, fordítva sült el, hosszú távon éppen az ellenkező hatást váltja ki az emberből, akár az életünket is tönkreteheti. Ha folyamatosan nyomás alatt állunk, a stressz jótékony hatásai elillannak. A magas vérnyomás állandósul, légzési gondok, szívproblémák léphetnek fel, az állandóan feszülő izmok miatt beáll a derék, a nyak. A folyamatos, feszült figyelem okán szervezetünk senyved, érzékeink megkopnak, az állandósult készenléti helyzet miatt folyton kimerültnék érezzük magunkat, betegségek, depresszió, szorongás lehet úrrá rajtunk.

Mindnyájan láttunk már bankrablós filmet. Ebben a típusú moziban általában van egy jelenet, amit mindnyájan láttunk már. A fiókban az ügyfélpultok előtt békésen ügyeiket intéző embereket látunk. A forgatókönyvírók ilyenkor mindenféle karaktert felvonultatnak. Van közöttük nő, férfi, fiatal, öreg, gazdag, szegény. Különböző emberek egy időben, egy helyen, akik lehet, hogy teljesen más háttérrel, személyes történettel, kulturális szokásokkal, célokkal rendelkeznek, de akkor ott, a bankban, együtt vannak. És akkor egyszer csak berontanak a rosszfűk. Rémisztó

a klímapánik túszejti az embereket

Világvége-forgatókönyvek –
 Time, 1977: globális jégkorszak;
 Der Spiegel, 1986: klímakatasztrófa;
 National Geographic, 2004;
 globális felmelegedés

álarcot viselnek, felváltva üvöltöznek, lövöldöznek, taszigálják vagy bántalmaznak az ügyfeleket, túszoikat ejtenek. Drámai viselkedésükkel átható stresszhelyzetet hoznak létre, riadalmat gerjesztenek, csontig hatoló félelmet keltenek, amellyel céljuk nyilvánvalóan nem az aktivizálás, hanem éppen annak az ellenkezője, az elrettentés. Az emberek, bár nagyon különbözőek, ahogy a félelmet érintően korábban írtam, amikor a fegyvert elsütik az ügyféltérben, visszakerdezés és gondolkodás nélkül földre vetik magukat. Félelmükben összerезzenek, mozdulatlaná válnak, nem tudnak dönteni, nem mernek cselekedni, kiszolgáltatottak lesznek, feladják önállóságukat, megadják magukat a támadóknak. Létrejön a túszhelyzet. A sokak teljes mértékben a kevesek irányítása alá kerülnek. A sokkos állapotba kerültek úgy érzik, ők itt már nem tehetnek semmit, szolgáian végrehajtják az utasításokat, várják, hogy véget érjen a krízishelyzet, s remélik, hogy kintről valaki majd jön, és megmenti őket. A filmes forgatókönyvek persze eltérhetnek egymástól, de olyan történetet még nem láttam, ahol a tömeg fel tudta vagy akarta volna venni a harcot a túszejtőkkel.

A klímapánik is ekképpen ejti túsul az embereket. Ha mindennap thunbergi és guterresi üzenetekkel bombáznak minket. Ha mindennap a klímaválság, a klímakatasztrófa, a klímavészhelyzet jön velünk szembe. Ha állandósul a félelemérzetünk, ahelyett, hogy ösztönzöttnek éreznénk magunkat, megbéklyóz minket a félelem, cselekvésképtelenné, motiválatlanná válunk, kiégünk, apátia, sőt az együttérzés hiánya vehet erőt rajtunk, szélsőséges esetben kialakul az ökoszorogás, ami a pszichológiában ma az egyik legfelkapottabb irányzattá kezd válni.

A zöld nyelvváltozás jakobinusai

A klímaváltozással kapcsolatos közbeszéd élesítésében a média főszerepet játszik, aminek több magyarázata is van. Egyrészt a kommunikáció mind szélsőségesebbé válása az emberi psziché működésével van összefüggésben. Az ember a földkerekség legalkalmazkodóbb élőlénye. Sérül a stressz dózisaitól, de folyamatosan hozzá is szokik a neki adagolt félelemhez. Az ember ingerküszöbének emelkedésével az őket befolyásolni akaró szereplők arra kényszerülnek, hogy mind mennyiségben, mind minőségben emeljenek ezen az adagon. Így válik a félelem kommunikációja a klímaváltozás kapcsán még intenzívebbé és radikálisabbá. Olyan ez, mint a hullám- és szellemvasút a vidámparkban: elsöre félelmetes, másodjára inkább vicces és érdekes, századjára viszont már unalmas és fárasztó. Ezért kell bezárni a régi vidámparkokat, lebontani a régi játékokat, és helyükre újabb és izgalmasabb szórakozási lehetőségeket építeni, hogy a kor követelményeinek megfelelően újra vonzóak legyen az emberek számára.

A politika, a piac és a kultúra pontosan ugyanezt teszi. Lerombolja a nyelvet és helyette merészebbet, markánsabbat, harsányabbat vezet be, hogy a figyelmet képes legyen fenntartani. A magas ingerküszöb miatt a nyelv forradalmában jakobinusok ténykednek. Régi világot képviselő szavainkat már nyaktiló alá vitték, és most lassan a forradalom első gyermekei a sor. Az olyan szavainkat, mint a környezetvédelem, a '80-as évek végétől fokozatosan kiszorította a globális felmelegedés, majd annak helyét lépésről lépésre vette át a klímaváltozás, mondván, ez utóbbi szó pusztán egy nézőpont kiragadása helyett teljeskörűen képes leírni a súlyosbodó környezeti problémát. A klímaválság, klímavészhelyzet, klímakatasztrófa és klímaösszeomlás (ez utóbbi, azaz a *climate breakdown* a magyarban kevésbé nyert polgárjogot)

a kétezeres évek első évtizedében jelentek meg, ma pedig már ezek terjednek a leggyorsabban. A progresszívek deklaráltan kerülnek a semlegesnek gondolt kifejezéseket. A baloldali *Guardian* 2019-ben például olyan szerkesztőségi álláspontot tett közé, miszerint már a klímaváltozás szó sem fejezi ki megfelelően az éghajlatváltozás okozta gondok súlyosságát, így a szerkesztőség a jövőben ahelyett a klímakrízis, a klímavészhelyzet és a klímaösszeomlás szavakat fogja használni.

A nyelvi szélsőségek terjedésének másik oka a médiapiac sajátosságában keresendő. A közösségi média népszerűség-növekedésével sok minden megváltozott. A tradicionális médiában vannak olyan minőségi és mennyiség standardok, amelyeknek meg kell tudni felelni. Ha egy újságban van egy megtöltendő fél oldalunk, aminél egy cikk nem lehet hosszabb. Ha a rádió- vagy televíziós műsorban 10-15 perc áll rendelkezésre, hogy megtöltsük tartalommal, akkor a szerkesztők és a műsorkészítők odafigyelnek arra, hogy a kérdéses műsorelem megfelelő színvonalon készüljön el és vonzó legyen. Ezzel szemben a közösségi média mérete és kvázi korlátlansága visszaveti az információátadás hatékonyságát. A közösségi médiában bárki, bármikor, bármilyen tartalmat ingyen elérhetővé tehet; a lényeg, hogy általában nem lehet olyan hosszú, mint a hagyományos médiatartalom. A TikTok térnyerése, a Youtube Shorts megjelenése, vagy a Facebook mozgóképes anyagainak lerövidülése mind azt mutatja, hogy egységnyi tartalom fogyasztására egyre kevesebb időt akarunk fordítani. Ennek megfelelően a hagyományos média és az őt versenyre készítő közösségi média a tudás megosztása, az érvek felsorakoztatása és az információk átadása helyett az érzelmeinkre ható ingerekkel, impulzusokkal bombáz minket. A megértés elsődlegessége helyett az érzés kap prioritást, ami újra az alapérzelmek, azokon belül is a félelem alkalmazásának biztosít terepet.

OPTIMISTA CSELEKVÉS

Azt a pánikkeltést, amit különböző érdekektől vezérelve a nyugati világ folytat, kifejezetten károsnak gondolom, ami a kívánthoz képest éppen az ellenkező hatást váltja ki. Azért említem itt a nyugati világot, mert látni kell, hogy főként Európán és Észak-Amerikán kívül a szélsőséges klímaalarmizmus kevésbé vagy egyáltalán nem jellemző a társadalmakra. Pedig vannak térségek, amelyek sokkal jobban szenvednek az éghajlatváltozástól, és vannak országok, amelyek hasonlóan küzdenek ellene, mint az USA vagy az EU. Ázsiában vagy az arab világban például bíznak benne, hogy a technológia fejlődésével a klímaváltozás leküzdhető. A tenni akarás és az optimizmus tehát nem zárja ki egymást.

A nyugati világra jellemző nyelvi radikalizálódásnak nem látom az értelmét, sem a végét. Ha majd a klímaösszeomlás, klímakrízis, klímavészhelyzet, klímakatasztrófa szavak is elkopnak. Ha tovább emelkedik az a bizonyos ingerküszöb, mi fog következni? Jön a klímahalál, a klímavilágvége, a klímaöldöklés, a klímagyilkosság, esetleg a klímavérontás?

Eközben hiszem, hogy a klímaváltozás az emberiség legnagyobb problémája. Minden járvány, háború, gazdasági válság véget ér egyszer, de a klímaváltozás okozta gondok az egész világot érintik, így azt sokkal nehezebb megoldani. A közös megoldás kidolgozásához olyan közös nevezők kellene, mint például a közös nyelv. A beszéd meghatározza gondolatainkat, viselkedésünket és tetteink minőségét. Ha az éghajlatváltozás kapcsán a világ különböző részein más nyelvet kezdünk beszélni, akkor máshogy is fogunk gondolkodni arról. Ha máshogy gondolunk a klímaváltozásra, akkor hogyan fogjuk azt közös erővel, együtt megoldani? Ezért úgy vélem, Burke szellemi iránymutatásai alapján a konzervatív embernek kötelessége higgadtságra inteni a kivont karddal rohanó, fékevesztett forradalmárokat.⁵ A klímaváltozás nyelvében meg kell találnunk a közéletet, el kell érnünk azt az egyensúlyt, ami még ösztönöz és tettekre sarkalló, s nem rémiszt el minket a cselekvéstől. ■

5 Lásd bővebben: Edmund BURKE: *Töprengések a francia forradalomról* [1790] ford. KONTLER László, Atlantisz, Bp. 1990.